

Міністерство освіти і науки України
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ЕЙВАС ЛАРИСА ФЕЛІКСІВНА

УДК 371.134:745/479«19/20»(09)(043.3)

**РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ
ВЧИТЕЛІВ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА
(друга половина ХХ – початок ХХІ століття)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Хмельницький – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в ДВНЗ «Криворізький державний педагогічний університет», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Гаманюк Віта Анатоліївна,
ДВНЗ «Криворізький державний педагогічний університет», завідувач кафедри німецької мови та літератури з методикою викладання.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Оршанський Леонід Володимирович,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, завідувач кафедри методики трудового і професійного навчання та декоративно-ужиткового мистецтва;

кандидат педагогічних наук, доцент
Бучківська Галина Вікентіївна,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, доцент кафедри образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва та трудового навчання.

Захист відбудеться «03» березня 2017 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 70.145.01 у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії за адресою: зала засідань, вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії за адресою: вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013; та на сайті академії за адресою: www.kgra.km.ua.

Автореферат розісланий «27» січня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Б. С. Крищук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Для світової спільноти початку ХХІ ст. освіта є потужною, розгалуженою й всеосяжною системою, яка посідає провідне місце в становленні й розвитку високоморальної особистості, свідомого громадянина, професіонала, людини культури. Центральною фігурою освітнього процесу є вчитель, тому проблема його підготовки та рівня професійної компетентності завжди була й залишається для суспільства однією з найпріоритетних.

У часи незалежності в українському суспільстві виникло й укріпилося прагнення до вивчення й примноження національних культурно-мистецьких цінностей і традицій. Тож, сьогодні художньо-педагогічну освіту розглядають як складну поліфункціональну відкриту педагогічну систему, спрямовану на формування готовності вчителя працювати в умовах взаємодії й взаємопроникнення різних культур, здійснювати професійну діяльність у межах полікультурного освітнього простору на засадах творчої суб'єкт-суб'єктної взаємодії, діалогу культур та індивідуальної моральної відповідальності (А. Богуш, В. Вихрущ, С. Гончаренко, Р. Горбатюк, М. Євтух, Т. Завгородня, А. Кузьмінський, Н. Ничкало, Л. Оршанський, О. Пехота, В. Поліщук, Л. Романишина, С. Сисоєва, Л. Сігаєва, В. Сластьонін, Л. Хомич, І. Шоробура, Н. Якса, І. Ящук та ін.).

Сьогодні вектор розвитку художньо-педагогічної підготовки, поступ культури та освіти загалом визначає низка державних нормативно-правових документів, національних програм України та заходів європейського освітнього співробітництва. З-поміж них, зокрема: закони України «Про освіту» (1991 р.), «Про загальну середню освіту» (1999 р.), «Про позашкільну освіту» (2000 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.); Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття») (1994 р.), «Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір» (2004 р.), «Основи законодавства України про культуру» (2008 р.), «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2020 рр.» (2012 р.); Державні та галузеві стандарти освіти, Концепції, національні Програми «Молодь України», «Діти України», «Культура. Просвітництво. Дозвілля»; актуальні міжнародні освітні проекти – «Дорожня карта художньої освіти» (2006 р.), «Гармонізація освітніх структур в Європі» (2000, 2005, 2010 рр.); директивні акти ЄС «Про національну рамку класифікацій» (2011 р.), «Про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)» (2007, 2010 рр.). Ці та інші першоджерела вможливили виокремлення змісту державної політики розвитку педагогічної освіти через нове бачення місії вчителя в умовах загальноєвропейської інтеграції та мультикультурного суспільства (В. Андрушенко, І. Зязюн, В. Курило, В. Луговий, В. Майборода, Л. Медвідь, Ю. Телячий та ін.).

В Україні на початок ХХІ ст. створено цілісну систему професійної підготовки вчителів, зорієнтовану на виконання державних вимог до рівня професійної компетентності педагога європейського суспільства та задоволення освітніх потреб широких верств населення. У цій системі виокремилася

самостійна галузь із підготовки вчителів предметів естетичного циклу, які працюють у системі шкільної, позашкільної та неформальної освіти; через зміст навчального матеріалу передають вихованцям культурно-просвітницькі традиції, реалізують актуальні завдання збереження та примноження духовного багатства нації, формують творчу особистість (В. Бутенко, С. Коновець, Л. Масол, Б. Неменський, В. Орлов, О. Отич, М. Ростовцев, О. Рудницька, Л. Серих, Г. Сотська, Б. Юсов та ін.). Учителі цього напрямку проходять підготовку в різних закладах системи освіти, де за часів незалежності України створені та втілені в життя унікальні концептуальні ідеї професійного становлення нової генерації вчителів, яким притаманний високий рівень духовної культури, естетичного смаку й інтелігентності.

Сучасна система професійної підготовки гнучко реагує на зміни в соціокультурному просторі, своєчасно коректуючи не лише навчальні плани підготовки фахівців різних галузей, але й відкриваючи нові напрями підготовки. Зокрема, урахувавши попит на педагогів студій народних ремесел, керівників гуртків декоративної та образотворчої діяльності, фахівців з викладання дизайну в державних та приватних закладах естетичного виховання, учителів художньої праці тощо, з'явилася необхідність у підготовці вчителя декоративно-прикладного мистецтва (далі – ДПМ).

Унікальність цієї спеціалізації полягає власне в предметі навчання. Об'єднуючи в змісті знання, національні, етичні, моральні та релігійні аспекти, гуманістичні та культурні цінності, ДПМ у всі часи не лише правдиво відбивало життя та рівень культури нації, а й формувало духовний простір людини. Саме тому свідоме та глибоке вивчення зрослим поколінням основ національного та світового, традиційного й професійного ДПМ позитивно та якісно впливає на всі сторони особистості, виховує активне естетичне ставлення до дійсності, формує атмосферу духовності (Є. Антонович, В. Барадулін, Я. Запаско, Р. Захарчук-Чугай, Т. Кара-Васильєва, Н. Мамчур, Б. Нешумов, Л. Оршанський, В. Радкевич, В. Титаренко, А. Хворостов, Р. Шмагало та ін.).

Проблема змісту підготовки вчителів ДПМ, попри наявність достатньо ґрунтового культурно-історичного досвіду професійно-художньої освіти, поки ще не є вирішеною. Незважаючи на наявність низки дисертаційних робіт, етнопедагогічних та історико-педагогічних розвідок (О. Альохін, В. Бутковський, С. Волков, І. Гнатишин, Г. Матвеева, І. Небесник, Т. Сорока, Б. Струганець, Т. Філатєва та ін.), поки ще бракує узагальненого дослідження розвитку системи підготовки вчителів ДПМ в історико-педагогічній ретроспективі.

Аналіз теоретичного доробку вітчизняних науковців та педагогічної практики вможливив виявлення низки *суперечностей* між:

– зрослими потребами суспільства в збереженні та примноженні традицій національного мистецтва і станом функціонування системи підготовки вчителів, які забезпечують залучення молодого покоління до занять ДПМ;

– накопиченим досвідом підготовки фахівців галузі ДПМ та ступенем його систематизації, наукового обґрунтування й адаптації до системи підготовки вчителів зі спеціалізацією ДПМ;

– здобутками ДПМ (народного і професійного), його рівнем об'єктивного художнього й естетизувального впливу на життєве середовище та ступенем використання культурологічного змісту ДПМ в освітній практиці загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів.

Отже, актуальність проблеми та науково-практичні потреби в розв'язанні виявлених суперечностей визначили доцільність проведення системного історико-педагогічного дослідження і зумовили вибір теми дисертації: **«Розвиток системи підготовки вчителів декоративно-прикладного мистецтва (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень ДВНЗ «Криворізький державний педагогічний університет» «Теорія та практика підготовки майбутніх педагогів до гармонізації інтелектуального та емоційного факторів навчання; дидактична концепція розвивальної функції навчання» (номер державної реєстрації 0109U002918).

Тему дисертації затверджено вченою радою Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет» (протокол № 5 від 25.12.2013 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (протокол № 4 від 29.04.2014 р.).

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей становлення та розвитку системи підготовки вчителів декоративно-прикладного мистецтва в Україні в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Відповідно до теми та мети сформульовано такі **завдання дослідження**:

1) окреслити історіографію й джерельну базу, охарактеризувати понятійно-термінологічний апарат дослідження проблеми вітчизняної підготовки вчителів ДПМ у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.;

2) визначити соціально-економічні й культурно-історичні передумови та чинники процесу становлення й розвитку вітчизняної системи підготовки вчителів ДПМ;

3) дослідити динаміку поступових змін у підготовці вчителів ДПМ, визначити та обґрунтувати етапи розвитку цієї підготовки в 1950–1991 рр. та в період незалежності України;

4) з'ясувати стан розвитку системи підготовки вчителів ДПМ в Україні на початку ХХІ ст.;

5) обґрунтувати тенденції та основні напрями використання раціональних ідей з історії розвитку вітчизняної системи підготовки вчителів ДПМ у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. в сучасному освітньому просторі України.

Об'єкт дослідження – підготовка вчителів декоративно-прикладного мистецтва в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. в Україні.

Предмет дослідження – етапи, особливості та провідні тенденції розвитку системи підготовки вчителів декоративно-прикладного мистецтва в Україні в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Територіальні межі дослідження охоплюють регіони сучасної України, об'єднані спільним культурогенезом, де заклади освіти орієнтовано на підготовку

вчителів зі спеціалізацією в галузі ДПМ.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з 50-х рр. ХХ ст. до початку ХХІ ст. Вибір *нижньої хронологічної межі* (1950 р.) детермінований початком процесів формування моделей освіти та культури суспільства радянського зразку відповідно до рішень ХІХ з'їзду КПРС (5–14 жовтня 1952 р.). *Верхня хронологічна межа* (2015 р.) фіксує сучасний перехідний етап розвитку системи освіти та професійної підготовки вчителів ДПМ у контексті глобалізації та посилення етнопедагогічного аспекту професійно-педагогічної діяльності, пов'язаних із прийняттям Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.), Національної рамки кваліфікації, Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» (2015 р.), спрямованих на формування нових Державних стандартів освіти та гнучких освітніх систем.

Комплексний підхід та специфіка об'єкта дослідження зумовили використання таких **методів дослідження**: *історико-логічний аналіз, періодизація, систематизація, класифікація історичних фактів і процесів, наукової літератури, архівних джерел* – для вивчення й узагальнення вітчизняного досвіду становлення та організації підготовки вчителів ДПМ; *хронологічно-системний і проблемно-пошуковий методи* – для наукового обґрунтування виникнення й еволюції системи підготовки вчителя ДПМ в Україні в ХХ – ХХІ ст.; *проблемно-цільовий та порівняльний* – для аналізу архівних документів, художньо-педагогічної, мистецтвознавчої та науково-методичної літератури, періодичних видань досліджуваного періоду; *контент-аналіз* документальних джерел, архівних матеріалів, здобутків ДПМ – для виявлення основних тенденцій, змісту, структури та форм підготовки вчителів цієї спеціалізації в Україні в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.; *монографічний та персоналістично-біографічний* – для вивчення та узагальнення практичного досвіду та внеску педагогів-художників, митців, художніх шкіл у справу відродження національних традицій ДПМ в Україні досліджуваного періоду; *проблемно-генетичний аналіз* – для вивчення історичного досвіду та виявлення можливостей його використання в сучасних умовах реформування й модернізації професійної підготовки вчителів предметів естетичного циклу.

Джерельну базу дослідження складають: науково-літературні джерела педагогічного, психологічного, філософського та мистецтвознавчого змісту; Укази Президента України, державні законодавчі й директивні документи МОН України; документи поточних архівів Міністерства культури України, Державного методичного центру навчальних закладів культури і мистецтва; монографії й дисертації, що вміщують інформацію, адекватну поставленим завданням; періодичні профільні видання; державні, національні й регіональні програми; Концепції й пропозиції, розроблені формальними й неформальними культурно-просвітницькими й художніми організаціями.

У роботі поглиблено проаналізовано документи та матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), зокрема Ф. 2. Кабінет Міністрів України; Ф. 166. Міністерство освіти

України; Ф. 4621. Міністерство вищої освіти України; Ф. 4676. Головне управління художніх промислів Міністерства місцевої промисловості УРСР, м. Київ; Ф. 4763. Комітет в справах мистецтв УРСР; Ф. 5116. Міністерство культури України; фонд науково-педагогічних і мистецтвознавчих матеріалів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, методичного кабінету кафедри ДПМ та дизайну ДВНЗ «Криворізький державний педагогічний університет».

Джерелами для написання дисертації стали також публікації у фахових періодичних видання, рукописи, листи, плани-конспекти навчальних занять художників-педагогів, статuti й щорічні звіти мистецьких товариств, спеціалізованих навчальних закладів і факультетів мистецтв, окремі документи – свідоцтва про навчання, сертифікати, відзнаки, дипломи тощо. Важливим для написання роботи було спілкування автора з митцями, педагогами, громадсько-культурними діячами, учителями ДПМ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *уперше* в історико-педагогічному аспекті здійснено цілісний аналіз, систематизовано провідні ідеї, визначено етапи (I-й етап 1950–1970 рр. – становлення і формування елементів системи підготовки вчителів ДПМ; II-й етап 1970–1991 рр. – розвиток вищої педагогічної та мистецької освіти; III-й етап 1991–2000 рр. – створення структурованої мережі навчальних закладів, у яких здійснюється системна підготовка вчителів за спеціалізаціями ДПМ; IV-й етап 2000–2015 рр. – модернізація, оптимізація та розвиток системи підготовки вчителів ДПМ), передумови, чинники та тенденції; узагальнено організаційно-педагогічні засади, виявлено специфіку теорії та практики організації й функціонування системи підготовки вчителів ДПМ; обґрунтовано основні напрями використання раціональних ідей з історії розвитку вітчизняної системи підготовки вчителів ДПМ у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. на інституціональному, змістовому та методичному рівнях;

– *уточнено й конкретизовано* поняття «художньо-педагогічна освіта», «художньо-технічна педагогічна освіта», «формальна і неформальна художньо-педагогічна освіта»; «допрофесійна підготовка вчителя ДПМ», «система підготовки вчителів ДПМ», «художньо-педагогічна компетентність»; сутність етнохудожнього та етнопедагогічного феномена ДПМ.

Подальшого розвитку набула класифікація напрямів, форм, методів, ланок, освітніх траєкторій підготовки вчителів ДПМ в Україні.

До наукового обігу введено близько 50 невідомих і маловідомих архівних даних, серед яких: доповідні записки та аналітичні звіти керівних органів УРСР щодо стану підготовки вчителів у педагогічних інститутах та училищах; щодо планування та розвитку культурно-мистецької галузі; щодо підготовки та розподілу фахівців у галузі ДПМ; узагальнені статистичні звіти педагогічних і художніх інститутів, обласних управлінь освіти та культури, Укрхудожпромспілки; протоколи засідань державних експертних комісій з народно-декоративного мистецтва; навчальні плани підготовки в педагогічних

училищах та інститутах; Проекти навчальних планів Ніжинського педінституту; долучено матеріали А. Пікуша з науково-ділового архіву Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д. І. Яворницького та Дніпропетровського державного художнього училища імені Є. В. Вучетича (Р-3350 Державного архіву Дніпропетровської області); виокремлено персоналії та унікальні художньо-освітні осередки, які своїми розробками збагачують сучасні уявлення стосовно змісту підготовки вчителів ДПМ в Україні.

Практичне значення одержаних результатів визначається можливістю використання його матеріалів і висновків: у подальшій розробці питань історії освіти України, підготовці лекцій і спецкурсів з педагогічної, мистецтвознавчої, краєзнавчої тематики для студентів факультетів мистецтв, а також у практиці художньої освіти учнівської молоді в системі загальноосвітніх та спеціальних шкіл художньо-естетичного й декоративно-прикладного спрямування, у процесі післядипломної педагогічної освіти вчителів ДПМ, для розробки навчальних програм спецкурсів у загальноосвітніх та вищих мистецьких освітніх закладах, організації педагогічної практики й науково-дослідницької роботи студентів.

Матеріали дослідження та створені на їхній основі авторські програми («Декоративно-прикладне мистецтво», «Основи етнодизайну», «Дизайн аксесуарів», «Народні ремесла в декорі костюму», «Еволюція стилів в ДПМ», «Теорія та історія підготовки вчителів образотворчого мистецтва, ДПМ і дизайну»), навчально-методичні посібники («Гобелен – особлива декоративно-пластична форма килимарства», «Декоративно-прикладне мистецтво: основи художнього килимарства») та монографія «З досвіду підготовки вчителів ДПМ в Україні» містять методичні рекомендації для педагогічних працівників щодо використання раціональних ідей з історії розвитку вітчизняної системи підготовки вчителів ДПМ у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Результати дослідження **впроваджено** в навчально-виховний процес Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв (довідка про впровадження № 145 від 29.03.2016 р.), Херсонського державного університету (довідка про впровадження № 01-28/625 від 05.04.2016 р.), ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (довідка про впровадження № 619/17 від 06.04.2016 р.), Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет» (довідка про впровадження № 02/02-408/3 від 23.08.2016 р.); у роботу Управління освіти і науки виконкому Криворізької міської ради (довідка про впровадження № 2213/1 від 06.10.2016 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертації доповідалися на наукових та науково-практичних конференціях різного рівня, серед яких: *міжнародні* – «Проблеми імітаційно-ігрового підходу до організації навчального процесу у вищій школі» (Кривий Ріг, 2001), «Сталий розвиток промисловості та суспільства» (Кривий Ріг, 2013, 2015, 2016), XI Педагогічно-мистецькі читання пам'яті професора О. П. Рудницької «Педагогіка мистецтва і мистецтво педагогічної дії» (Київ, 2013), «Identity of a personality and a group: psycho-pedagogical and sociocultural aspects» (Прага, 2014),

«Імплементація сучасних технологій навчання у навчальний процес» (Київ, 2015), «Теоретико-методологічні аспекти мистецької освіти: здобутки, проблеми, перспективи» (Умань, 2015), «Управління якістю підготовки фахівців» (Одеса, 2016), «Фундаментальные и прикладные исследования: современные научно-практические решения и подходы» (Баку – Ужгород – Дрогобич, 2016); *всеукраїнські* – «Художньо-педагогічна освіта ХХІ століття: теорія, методи, технології» (Кривий Ріг, 2004, 2005, 2006, 2007, 2009), «Шляхи гармонізації знань і якостей особистості в професійній підготовці майбутнього вчителя» (Кривий Ріг, 2009), «Психолого-педагогічні основи формування професійної компетентності майбутніх учителів» (Кривий Ріг, 2010); *регіональні* – «Народне мистецтво в умовах сучасного міста: стан розвитку, проблеми, перспективи» (Дніпропетровськ, 2013), «Інноваційна педагогічна діяльність як фактор попередження емоційного вигорання вчителя» (Кривий Ріг, 2015).

Результати дослідження обговорювалися та отримали схвальні відгуки на засіданнях кафедри педагогіки ДВНЗ «Криворізький державний педагогічний університет» (2005–2016 рр.).

Публікації. Результати дослідження висвітлено у 18 одноосібних наукових публікаціях автора, з яких 8 відображають основні наукові результати дисертації (зокрема, 1 публікація в зарубіжному науковому виданні, 1 монографія), 7 – апробаційного характеру та 3 публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (270 найменувань, із них 11 іноземними мовами, 33 – архівних джерела), додатків (10 на 47 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 267 сторінок друкованого тексту, основний зміст викладено на 188 сторінках. Роботу ілюстровано 3 таблицями та 3 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; указано її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, охарактеризовано джерельну базу та методи, хронологічні та територіальні межі дослідження; визначено й сформовано наукову новизну, розкрито практичне значення одержаних результатів; подано відомості про впровадження, апробацію й опублікування результатів дисертації; указано структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** – «Історико-педагогічні та теоретичні основи розвитку системи підготовки вчителів декоративно-прикладного мистецтва (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)» – досліджено історіографію та охарактеризовано джерельну базу дослідження, його понятійно-термінологічний апарат, виокремлено соціально-економічні й культурно-історичні передумови, чинники та етапи становлення та розвитку вітчизняної системи підготовки вчителів ДПМ.

У процесі дослідження виявлено широке коло документів, значну джерельну

базу дослідження, датованих другою половиною ХХ – початком ХХІ ст. Першоджерела умовно класифіковано на декілька груп: законодавча й нормативно-правова база місцевого, республіканського, всесоюзного (до 1991 р.) й загальнодержавного (1991–2015 рр.) рівнів стосовно розвитку й функціонування освітньої і культурної галузі країни; звітна документація, аналітична інформація, описи, доповідні записки культурних установ, закладів освіти, комісій; історико-педагогічні дослідження з проблем розвитку освіти та методик викладання образотворчого мистецтва, художньої праці й ДПМ; праці мистецтвознавчого й культурологічного характеру зі створення осередків народних промислів і ремесел, художніх шкіл; монографії з історії художньої освіти та ДПМ в Україні; навчальна й науково-методична література; джерела довідкового й статистичного змісту, зокрема інтернет-ресурси; мемуарна література; періодика та ін.

З'ясовано сутність ДПМ як предмета діяльності вчителя цієї спеціалізації, як-от: 1) як виду художньо-трудової діяльності з виготовлення й художнього оздоблення ручним чи частково машинним способом побутових речей, що мають не лише утилітарне, а й передусім естетичне призначення та слугують і для практичних цілей, і для прикрашання життя людей; 2) як результату творчої праці людини, втіленого в довершеному художньому творі, етнохудожньому феномені (Є. Антонович, Л. Гонтова, Я. Запаско, Р. Захарчук-Чугай, Т. Кара-Васильєва, Л. Оршанський, А. Пікуш, І. Пошивайло, О. Рудницька, Г. Скрипник, М. Станкевич, Л. Тверська, Р. Шмагало та ін.).

Дослідження визначальних рис, сувенірної, святкової, естетичної, утилітарної й комунікативної функцій в культурно-побутовій сфері суспільства; класифікацій галузей і видів ДПМ, осередків ДПМ в Україні, історичних закономірностей його розвитку вможливило відокремлення ДПМ від народного мистецтва, художнього ремесла й дизайну.

Охарактеризовано етнопедагогічний феномен ДПМ, виявлено його значення та функції в естетичному та морально-етичному розвитку зрослого покоління. Визначено такі критерії дидактичної цінності занять: пізнавальний – надання обсягу теоретичних відомостей, потрібних для повноцінної підготовки молоді до трудового життя; практичний – кількість і досконалість у засвоєнні трудових операцій, поширених на виробництві та в побуті; розвивальний – засвоєння технологічних процесів для виготовлення і обробки виробів, творчого розвитку засобами ДПМ; профорієнтаційний та художньо-культурний (В. Барадулін, С. Коновець, Н. Мамчур, Н. Манучарова, І. Небесник, Б. Неменський, Л. Оршанський, В. Радкевич, В. Титаренко, А. Хворостов, О. Щербань, Б. Юсов та ін.).

Установлено, що системою підготовки вчителя ДПМ є частина макроструктури професійної підготовки педагога-вихователя та митця в галузі декоративно-прикладної творчості, яка шляхом цілеспрямованої педагогічної й художньої освіти забезпечує здобувачеві формування готовності до здійснення професійної діяльності в умовах школи й отримання відповідної кваліфікації.

Представлено модель кваліфікаційної характеристики та можливі траєкторії в здобутті визначеної кваліфікації в межах художньо-педагогічної й художньо-

технічної педагогічної освіти.

Установлено передумови та чинники розвитку вітчизняної системи підготовки вчителів ДПМ. Визначено та обґрунтовано основні етапи розвитку системи підготовки вчителів ДПМ у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.: I етап 1950–1970 рр. – становлення і формування елементів системи підготовки вчителів ДПМ; II етап 1970–1991 рр. – розвиток вищої педагогічної та мистецької освіти; III етап 1991–2000 рр. – створення структурованої мережі навчальних закладів, в яких здійснюється системна підготовка вчителів за спеціалізаціями ДПМ; IV етап 2000–2015 рр. – модернізація, оптимізація та розвиток системи підготовки вчителів ДПМ.

У другому розділі – «Формування та розвиток системи підготовки вчителів декоративно-прикладного мистецтва в другій половині ХХ ст. (1950–1991 рр.)» – розкрито провідні аспекти перебігу досліджуваного процесу в закладах допрофесійної підготовки, педагогічних училищах й інститутах, проаналізовано внесок мистецтвознавців, митців і педагогів-практиків у розбудову системи підготовки вчителів ДПМ.

Констатовано значні здобутки в розвитку вітчизняної системи освіти в радянський період загалом та підготовки вчителя, зокрема, що передусім пов'язано зі значною роботою уряду, науковців і педагогів-практиків. Відзначається громадська діяльність, художня творчість і педагогічна робота осередків ДПМ України: династії Шкрібляків (майстрів художнього різьблення); О. Стативи і Т. Пати (організатори школи декоративного малювання в с. Петриківка), І. Гончара (скульптора і етнографа-колекціонера), Г. Пошивайла і Я. Пошивайло (народних художників-керамістів); А. Чебикіна (президента Академії мистецтв України), а також: авторів дослідницьких і науково-популярних праць в галузі ДПМ – Р. Захарчук-Чугай, М. Станкевича та ін.; фундаторів естетичного виховання молодого покоління та дослідників ролі та значення ДПМ – А. Бурова, В. Ванслова, Н. Дмитрієвої, М. Киященка, М. Колесника, В. Сухомлинського, В. Шацької та ін.

З'ясовано, що в створеній системі освіти, відповідно до курсу на політехнізацію, підготовка вчителів ДПМ переважно відбувалася в межах трудової й політехнічної освіти, ідеологами якої були П. Атутов, Ю. Васильєв, В. Гусєв, М. Скаткін, П. Ставський, С. Шабалов, С. Шаповаленко та ін. Відзначено роль наукової школи з трудового навчання Д. Тхоржевського, яка вперше в Україні порушила проблему підготовки майбутніх учителів художньої праці на підґрунті ДПМ, а також мистецтвознавців, учених-педагогів і суспільних діячів В. Барадуліна, Б. Нешумова, А. Хворостова, Є. Щедрина та ін., які заклали методичний фундамент для проведення занять з ДПМ в позааурочній діяльності. Розкрито зміст і сутність праць Б. Неменського і Б. Юсова, у яких обґрунтовується методика поліхудожньої освіти на заняттях з образотворчого мистецтва, невід'ємним складником якої є заняття ДПМ, а також громадська і просвітницька діяльність вітчизняних науковців і педагогів-практиків у цьому ж напрямі – Є. Антоновича, Л. Оршанського, В. Проців, С. Свида, Б. Тимківа В. Шпільчака та ін.

Усебічно досліджено дві ланки системи підготовки вчителів ДПМ у радянський період – допрофесійну та професійну. Установлено, що допрофесійна підготовка талановитих дітей та молоді передбачала оволодіння основами образотворчої грамоти, навичками просторового мислення, композиційного розміщення, художніми техніками, специфічними художньо-декоративними вміннями та навичками. Виявлено можливі маршрути такої підготовки. За результатами аналізу нормативних документів і навчальних програм розкрито еволюцію допрофесійної підготовки майбутніх учителів ДПМ від незначної та підпорядкованої принципу політехнізму ролі образотворчого та мистецького складників до провідного чинника естетичного та морального виховання учнів.

Досліджено зміст і сутність професійної підготовки вчителів ДПМ у педагогічних училищах, інститутах, проаналізовано навчальні плани і програми підготовки вчителів початкової ланки освіти, трудового навчання, ручної праці, образотворчого мистецтва в історичній ретроспективі; з'ясовано роль післядипломної освіти. Підтверджено факт остаточної інституалізації в період 1950–1991 рр. вітчизняної середньої спеціальної й вищої художньої, художньо-промислової та педагогічної освіти, еволюцію її концептуальних засад від підпорядкованої потребам виробничого навчання та політехнічної освіти до провідної в естетичному та громадянському вихованні зрослого покоління засобами ДПМ, прослідковано їхню неперервність і ступневистість.

Проаналізовано роботу уряду та керівних органів освіти щодо вдосконалення професійної підготовки вчителів ДПМ. Це, зокрема, цілеспрямована діяльність зі створення єдиних кваліфікаційних вимог, змісту та показників якості професійної підготовки на кожній ланці; розвиток ідей підготовки конкурентоспроможного фахівця за спорідненими спеціальностями; уведення засобів мотивації професійного зростання шляхом післядипломної освіти та атестації; зміцнення матеріально-технічної бази навчання ДПМ.

Наголошено на кропіткій роботі суспільних діячів, відомих учених і педагогів-практиків щодо адаптації надбань художньої та художньо-ремісничої освіти у сфері підготовки вчителів ДПМ; формування на цій основі структурної організації, створення особливих систем трудового навчання, методик художньо-технічної освіти, унікальних методів і специфічних форм навчальної роботи в межах практикумів у навчальних майстернях за видами ДПМ, педагогічної та навчальної практик, позааудиторної роботи в дитячих творчих об'єднаннях.

Водночас указано на недоліки системи підготовки вчителів ДПМ, зокрема на її заідеологізованість, рутинність і консерватизм, однобічну спрямованість на політехнічне навчання, дискредитацію ідей естетичного виховання та нехтування національними художніми традиціями, некритичне перенесення художніх і ремісничих засобів на підготовку педагога за досліджуваним напрямом. Проте, у конкретних історико-економічних та політичних умовах радянської освітньої доктрини така професійна підготовка зафіксована як ефективна та продуктивна.

У третьому розділі – «Практика підготовки вчителів декоративно-прикладного мистецтва в Україні періоду незалежності» – розкрито організаційні засади, проаналізовано внесок авторських шкіл та осередків ДПМ сучасної

України; визначено стан, тенденції і основні сфери використання раціональних ідей розвитку системи підготовки вчителів ДПМ на початку ХХІ ст.

За результатами дослідження логіки й змісту передової педагогічної практики презентовано модель системи підготовки вчителів ДПМ в Україні на початку ХХІ ст.: допрофесійна, базова професійна, додаткова спеціальна підготовки й система підвищення кваліфікації. Кожна ланка системи орієнтується на оптимальний обсяг знань і вмінь учителя ДПМ, зважає на його вік, досвід і напрям реалізації образотворчих здібностей і декоративно-прикладних технік, рівень і специфіку попередньої підготовки.

Відзначено, що значному покращенню й удосконаленню підготовки вчителів ДПМ усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів сприяє діяльність осередків ДПМ, робота державних освітніх і недержавних структур соціокультурного спрямування, як-от: Національної академії педагогічних наук України (Концепція професійної освіти України, Концепція професійно-художньої освіти, Національна державна комплексна програма естетичного виховання, Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах, Комплексна програма художньо-естетичного виховання в загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладах, Проект «Художня освіта в Україні: розвиток творчого потенціалу в ХХІ столітті»); Організації Об'єднаних Націй («Дорожня карта художньої освіти»); Академії мистецтв України (наукові дослідження й видавнича діяльність); музейних осередків; Національного центру народної культури «Музей Івана Гончара», Центру народного мистецтва «Петриківка», спеціалізованої школи I–III ступенів мистецтв і прикладних ремесел «Академія дитячої творчості» (м. Миколаїв), Державної спеціалізованої художньої школи-інтернату I–III ступенів «Колегіум мистецтв у Опішні», вищих педагогічних навчальних закладів, де були започатковані і продовжують розвиватися традиції підготовки вчителя ДПМ (педагогічні університети Дрогобича, Вінниці, Кривого Рогу, Одеси, Полтави, Умані та ін.). Відзначено суттєвий внесок праць науковців, педагогів-художників, суспільних діячів Н. Глухенької, І. Гончара, П. Злочевського, Т. Кара-Васильєвої, Г. Матвєєвої, І. Небесника, Л. Оршанського, Ф. Панка, А. Пікуша, В. Радкевич, О. Тарасенка, В. Титаренко, Р. Шмагала та ін.

На підставі аналізу рівнів сформованості художньо-педагогічної компетентності досліджено сучасний стан підготовки вчителів ДПМ. Установлено, що в середньому 20 % майбутніх учителів трудового навчання та образотворчого мистецтва володіють творчим рівнем сформованості художньо-педагогічної компетентності, 60 % – реконструктивним і 20 % – репродуктивним рівнями. За результатами пілотних емпіричних досліджень виявлено характерні труднощі в розвитку системи підготовки вчителів ДПМ – концептуального, змістового й культурно-мистецького характеру.

Виокремлено тенденції подальшого розвитку системи підготовки вчителів ДПМ в Україні: 1) гуманізація та гуманітаризація освітньої галузі й системи підготовки засобами ДПМ; 2) підвищення вимог до професійної культури вчителя ДПМ та якості його підготовки; 3) вибір освітніх маршрутів зі здобуття професії вчителя ДПМ й удосконалення в ній; 4) оптимізація й удосконалення структури та

змісту підготовки вчителя ДПМ; 5) інтеграція історико-культурних, художньо-мистецьких, психолого-педагогічних і методичних знань, забезпечення інтердисциплінарної та міжгалузевої координації; 5) ефективна співпраця альтернативних навчальних закладів (комунальних і приватних мистецьких шкіл, академій, студій, курсів та ін.) із державними закладами освіти та культури; б) створення дієвих громадських культурно-просвітницьких інституцій з популяризації народного і професійного ДПМ; 7) запровадження ідей музейної педагогіки на всіх рівнях підготовки вчителів ДПМ; 8) екологізація української культури в змісті діяльності вчителя ДПМ.

Охарактеризовано основні напрями використання раціональних ідей з історії розвитку вітчизняної системи підготовки вчителів ДПМ досліджуваного періоду

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено історико-педагогічний аналіз розвитку системи підготовки вчителів декоративно-прикладного мистецтва в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.). Одержані в процесі дослідження результати дають змогу зробити такі **висновки**:

1. На основі аналізу наукових джерел та результатів теоретико-емпіричних розвідок схарактеризовано понятійно-термінологічний апарат дослідження. Визначено сутність етнохудожнього феномену ДПМ як особливого виду художньо-трудової діяльності, що виконує сувенірну, святкову, естетичну, утилітарну й комунікативну функції в культурно-побутовій сфері суспільства і не є тотожним народному мистецтву, художньому ремеслу й дизайну. Обґрунтовано етнопедагогічний феномен ДПМ як засобу естетичного та морально-етичного виховання, що зумовлює пізнавальний, практичний, розвивальний, профорієнтаційний та художньо-культурний вплив на процес становлення особистості громадянина та людини культури.

З'ясовано, що системою підготовки вчителя ДПМ є частина макроструктури професійної підготовки педагога і митця в галузі декоративно-прикладної творчості, яка шляхом цілеспрямованої педагогічної й художньої освіти забезпечує здобувачеві формування професійної готовності й отримання відповідної кваліфікації. Така система функціонує на елементарному, початковому, середньому та вищому професійному рівнях і може бути розмежована на допрофесійну та професійну ланки підготовки, які характеризуються самостійними цілями, змістом, формами й методами. Організаційно-структурними компонентами цієї системи є заклади формальної та неформальної освіти визначених рівнів: 1-й рівень – дошкільна освіта; 2-й рівень – загальна середня, позашкільна та спеціальна художня освіта; 3-й рівень – професійна освіта, у межах якої здійснюється набуття професійної компетентності в майбутніх учителів ДПМ на двох головних підрівнях: 1) педагогічна освіта (вищий педагогічний навчальний заклад); художня освіта (вищий художньо-промисловий навчальний заклад); 4-й рівень – педагогічна діяльність, що охоплює підвищення кваліфікації чи перекваліфікацію. Можливими освітньо-професійними траєкторіями підготовки вчителів ДПМ є

здобуття й підвищення кваліфікації в межах художньо-педагогічної чи художньо-технічної педагогічної освіти.

Обґрунтовано, що вчителем ДПМ є педагогічний працівник, який має фахову (мистецьку й педагогічну) вищу освіту рівня «молодшого спеціаліста», «бакалавра», «спеціаліста» чи «магістра», отримав відповідну кваліфікацію за напрямом підготовки (спеціальністю) «Образотворче мистецтво*» чи «Технологічна освіта*» та спеціалізацію в галузі ДПМ, є здатним та готовим для здійснення освітнього процесу в загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладах.

2. Виявлено й охарактеризовано соціально-економічні й культурно-історичні передумови формування вітчизняної системи підготовки вчителів ДПМ. До них належать: суспільно-політична ситуація; науково-технічний прогрес і загальнокультурний розвиток суспільства, вихід національного мистецтва на світовий рівень, поширення сфери впливу дизайну на суспільне життя; рівень національної й громадянської свідомості народу; інституалізація вітчизняних народних промислів; стандартизація системи освіти; поширення комерціалізації в сфері освіти та культури, їхня деідеологізація. Чинниками розвитку підготовки вчителів ДПМ, що впливають на зміст, форми, методи і освітньо-професійні маршрути, є: економічна й демографічна ситуація в країні, специфіка виробничих відносин і рівень розвитку технологій виробництва, чинні моделі та інституції духовної культури суспільства; міжкультурні й міжнаціональні зв'язки; культурна та освітня політика держави; рівень національної й громадянської свідомості народу, його культурний потенціал.

3. Досліджено динаміку поступових змін у системі підготовки вчителів ДПМ другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Охарактеризовано еволюцію концептуальних засад, змісту, форм організації, методів, кваліфікаційних вимог відповідно до рівнів підготовки, що вможливило виявлення чотирьох етапів розвитку системи підготовки вчителів ДПМ.

1-й етап. 1950–1970 рр. – становлення і формування елементів системи підготовки вчителів ДПМ через мережу середньо-спеціальних (педагогічних, мистецьких, художньо-промислових), вищих (педагогічних, художніх) навчальних закладів та інститутів післядипломної освіти. На цьому етапі визначено роль і місце, створено концепцію викладання шкільних предметів, зміст яких охоплює вивчення ДПМ – це малювання та трудове навчання (праця) при провідній ролі ідеологем соціалістичного реалізму та принципів політехнічного навчання. Цей період характеризується піднесенням ролі вчителів технічних видів праці, зміст підготовки яких містив художньо-ремісничий складник, та регресом підготовки вчителів образотворчого мистецтва, у якій питома вага дисциплін напряму ДПМ була доволі обмеженою. Загалом цей етап відзначився розробкою концептуальних засад і становленням системи підготовки вчителів образотворчого мистецтва та трудового навчання зі середньо-спеціальною та вищою освітою в педагогічних училищах та інститутах, а також подальшим розвитком художньо-промислової та вищої художньої освіти в галузі ДПМ.

II-й етап. 1970–1991 рр. – розвиток середньо-спеціальної, вищої педагогічної та мистецької освіти з урахуванням вітчизняних історико-культурних і національних особливостей і традицій. На цьому етапі відбувається формування змісту шкільного образотворчого мистецтва на національному підґрунті, зменшується розрив між рівнем активності учнівської молоді, педагогів і громадськості в царині вивчення та примноження народного образотворчого і декоративного мистецтва; переосмислюється значення національного ДПМ для духовного розвитку молодого покоління; створюються умови для переходу від нормативних, уніфікованих навчальних планів і програм до варіативних; започатковуються дослідження систем навчання ДПМ в Україні, вивчення здобутків осередків й авторських шкіл народного мистецтва. Як наслідок, зазнає змін й остаточно оформлюється система підготовки вчителів образотворчого мистецтва на художньо-графічних факультетах педагогічних інститутів, а також як додаткова спеціалізація на факультетах початкового навчання; відбувається перегляд змісту підготовки вчителя трудового навчання та започатковується напрям підготовки вчителів обслуговувальних видів праці. Усі ці заходи відбуваються на тлі впровадження нових навчальних планів, появи перших інноваційних форм і методів організації освітнього процесу в середньо-спеціальних і вищих навчальних закладах, що, разом із розширенням післядипломної ланки освіти, уможливило створення міцного підґрунтя для системної й неперервної підготовки вчителів ДПМ.

III-й етап. 1991–2000 рр. – створення структурованої мережі навчальних закладів, у яких здійснюється системна підготовка вчителів образотворчого мистецтва та трудового навчання за спеціалізаціями ДПМ. У цей період відбувається становлення національної системи освіти на тлі розширення суспільства та стихійного формування ринку освітніх послуг; з'являються заклади освіти комунальної та приватної форм власності; набирає обертів неформальний складник мистецької освіти; створюються нові типи загальноосвітніх навчальних закладів; розвивається мережа педагогічних, художньо-професійних училищ і коледжів; педагогічні інститути реорганізуються в університети, а мистецькі – в академії. Визначальною ознакою цього періоду є закріплення статусу народного мистецтва й ДПМ як невід'ємного складника змісту освіти всіх рівнів; розмежування освітніх траєкторій підготовки вчителів образотворчого і ДПМ, художньої праці та трудового навчання; утвердження принципів професійної підготовки; зміщення акцентів із формування технічного мислення на розвиток творчої особистості засобами різних видів мистецтва, зокрема ДПМ.

IV-й етап. 2000–2015 рр. – модернізація, оптимізація та розвиток системи підготовки вчителів ДПМ, що враховує вітчизняні традиції та досягнення світового образотворчого мистецтва й досвіду підготовки вчителя постіндустріального суспільства. Ознаками цього етапу є процеси євроінтеграції, інформатизації й глобалізації, що спричиняють вплив на стан функціонування та організаційні засади системи підготовки вчителів ДПМ, забезпечують її якість, мобільність, гнучкість, неперервність і ступневистість.

4. З'ясовано стан розвитку та підтверджено факт того, що в Україні на

початку ХХІ ст. створено цілісну систему підготовки вчителів ДПМ. У ній системотвірним чинником є модель особистості вчителів ДПМ, яка концентрує в собі соціальне замовлення й містить уявлення щодо належного набору його професійних компетентностей. З'ясовано, що сучасна широка мережа вищих навчальних закладів, які надають ступеневу освіту відповідно до розроблених показників якості, вможлиблює реалізацію значного спектру освітніх траєкторій та розвитку професійної кар'єри вчителів ДПМ. Виокремлено критерії, за якими визначається зміст діяльності вчителя цієї спеціалізації: 1) напрям і рівень оволодіння базовими техніками формотворення й декорування в різних видах ДПМ; 2) галузь педагогічної діяльності (формальна або неформальна освіта; загальноосвітній чи позашкільний навчальний заклад; початкова, середня основна чи старша профільна школа); 3) наявність або відсутність традиційних осередків народного ДПМ.

За результатами пілотних емпіричних досліджень виявлено характерні труднощі в розвитку системи підготовки вчителя ДПМ. Труднощі концептуального характеру спричинені відсутністю цілісної моделі професійної підготовки сучасного вчителя ДПМ, а також розроблених галузевих стандартів, модернізованих освітніх програм і навчальних планів. Труднощі змістового характеру відображають наявний достатньо ґрунтовний культурно-історичний досвід професійно-художньої освіти, який досить часто некритично переноситься на підготовку вчителя ДПМ. Труднощі культурно-мистецького характеру пов'язані з недостатнім науково-методичним обґрунтуванням сутності професійного навчання в галузі ДПМ всіх ланок і рівнів підготовки вчителя за цією спеціалізацією.

5. На підставі емпіричних досліджень і аналізу передового педагогічного досвіду обґрунтовано та описано основні тенденції розвитку системи підготовки вчителів ДПМ в Україні, розроблено основні напрями використання раціональних ідей з вітчизняної історії її розвитку. Зокрема: *на інституційному рівні* – здійснювати подальший розвиток автономних інваріантних систем підготовки вчителів образотворчого мистецтва та вчителів трудового навчання і технологій на засадах гуманізації та гуманітаризації; забезпечувати розмаїття освітніх маршрутів зі здобуття професії й удосконалення в ній; сприяти створенню діяльних приватних структур, що активізують роботу державних органів освіти і культури, вможливають підготовку вчителів ДПМ в закладах неформальної освіти; налагоджувати ефективну співпрацю з альтернативними навчальними закладами; *на змістовому рівні* – розробити освітньо-кваліфікаційні характеристики вчителя із додатковою спеціалізацією ДПМ; у змісті підготовки передбачити інтердисциплінарність історико-культурних, художньо-професійних, психолого-педагогічних і методичних знань, забезпечивши їхню міжгалузеву координацію та інтеграцію; сприяти оптимізації змісту професійних знань учителя шляхом формування тезаурусу в галузі ДПМ; *на методичному рівні* – широко запроваджувати ідеї музейної педагогіки, сприяти оптимізації змісту професійних знань учителів ДПМ; застосовувати різні методики творчої художньо-технічної діяльності та позитивний досвід традиційних осередків

народних художніх промислів і ремесел.

За результатами дослідження підготовлено методичні рекомендації та монографію для підтримки фахових спецкурсів з метою вдосконалення змісту підготовки вчителів ДПМ у системі вищої педагогічної освіти України.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми підготовки вчителів ДПМ. Подальшого вивчення потребує узагальнений аналіз розвитку окремих напрямів підготовки, у системі дошкільної, шкільної, позашкільної та фахової художньо-педагогічної й художньо-технічної педагогічної освіти в Україні, основ методичної роботи вчителя ДПМ, досвіду освітньо-мистецької діяльності осередків ДПМ та міжнародних мистецько-педагогічних проектів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Ейвас Л. Ф. Вербальні і невербальні методи викладання дисципліни «Декоративно-прикладне мистецтво» / Л. Ф. Ейвас // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць. – Кривий Ріг : КДПУ, 2005. – № 13 Спецвип. : Мистецько-педагогічна освіта: проблеми та перспективи. – С. 87–92.

2. Ейвас Л. Ф. «Основи етнодизайну» в структурі підготовки студентів спеціальності 6.020207. Дизайн / Л. Ф. Ейвас // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць. – Кривий Ріг : КДПУ, 2009. – № 26. – С. 137–143.

3. Ейвас Л. Ф. Специфіка і особливості сучасної системи професійної підготовки майбутнього вчителя ДПМ в Україні / Л. Ф. Ейвас // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часоп. – К., 2014. – № 3, дод. 2 Темат. вип. «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – Т. 1. – С. 297–300.

4. Ейвас Л. Система підготовки вчителя декоративно-прикладного мистецтва в Україні: стан, тенденції, перспективи / Лариса Ейвас // Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. – Вип. 12, ч. 2. – С. 241–247.

5. Ейвас Л. Ф. Еволюція змісту професійної підготовки вчителя декоративно-прикладного мистецтва в радянський період / Л. Ф. Ейвас // Вісник Черкаського університету : наук. журн. Сер. : Педагогічні науки. – Черкаси : ЧНУ, 2015. – Вип. 37 (370). – С. 47–53.

6. Ейвас Л. Ф. З досвіду підготовки вчителя декоративно-прикладного мистецтва в Україні : [моногр.] / Лариса Феліксівна Ейвас. – Кривий Ріг : видавець ФОП Чернявський Д. О., 2016. – 136 с.

7. Ейвас Л. Ф. Огляд діяльності педагогів і мистецтвознавців з розвитку системи підготовки вчителя декоративно-прикладного мистецтва на вітчизняних теренах освіти / Л. Ф. Ейвас // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. – Budapest, 2016. – Issue 93. – P. 21–25.

8. Ейвас Л. Ф. Ретроспективний аналіз передумов та чинників розвитку вітчизняної системи підготовки вчителів декоративно-прикладного мистецтва у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття / Л. Ф. Ейвас // Педагогічний

альманах : зб. наук. праць. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. – Вип. 31 – С. 292–299.

Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Ейвас Л. Ф. Теорія та історія розвитку системи підготовки вчителів образотворчого мистецтва, ДПМ та дизайну в Україні : метод. реком. до спецкурсу / Л. Ф. Ейвас. – Кривий Ріг : КП ДВНЗ «КНУ», 2015. – 30 с.

10. Ейвас Л. Ф. Розвиток художньої експресії в майбутніх учителів на заняттях з декоративно-прикладного мистецтва / Л. Ф. Ейвас // Педагогічна майстерність як система професійних та мистецьких компетентностей : зб. матеріалів XI Педагогічно-мистецьких читань пам'яті проф. О. П. Рудницької (Київ, 4–5 грудня 2013 р.). – Чернівці : Зелена Буковина, 2014. – Вип. 5 (9). – С. 142–145.

11. Ейвас Л. Ф. Технологічні підходи в системі підготовки вчителів ДПМ // Імплементация сучасних технологій навчання у навчальний процес : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 17–18 берез. 2015 р.). – К. : Національний університет харчових технологій, 2015. – С. 290–296.

12. Ейвас Л. Ф. Тенденції розвитку системи підготовки вчителів декоративно-прикладного мистецтва в Україні / Л. Ф. Ейвас // Управління якістю підготовки фахівців : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 21–22 квіт. 2016 р.). – Одеса : Одеська державна академія будівництва та архітектури, 2016. – Ч. 1. – С. 87–89.

13. Ейвас Л. Ф. Етапи розвитку системи підготовки вчителів декоративно-прикладного мистецтва в Україні / Л. Ф. Ейвас // Розвиток промисловості та суспільства : матеріали міжнар. наук.-техн. конф. (Кривий Ріг, 25–27 трав., 2016 р.). – Кривий Ріг : КДПУ, 2016. – Т. 2. – С. 19–21.

14. Ейвас Л. Ф. Художньо-педагогічна компетентність як проблема сучасної підготовки вчителів декоративно-прикладного мистецтва / Л. Ф. Ейвас // Актуальные научные исследования в современном мире : материалы XVII междунар. науч. конф. (Переяслав-Хмельницький, 26–27 сент. 2016 г.). – Переяслав-Хмельницький, 2016. – Вып. 9 (17), ч. 4. – С. 65–69.

15. Ейвас Л. Ф. Освітні траєкторії вчителя декоративно-прикладного мистецтва в Україні на початку XXI століття / Л. Ф. Ейвас // Фундаментальные и прикладные исследования: современные научно-практические решения и подходы : сб. матер. I-й междунар. науч.-практ. конф. (Баку – Ужгород – Дрогобыч, 27–28 жовт. 2016 г.). – Баку – Ужгород – Дрогобыч : Посвіт, 2016. – С. 135–137.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

16. Ейвас Л. Ф. Формування орнаментальних традицій в українському народному ткацтві / Л. Ф. Ейвас // Педагогіка вищої і середньої школи : зб. наук. праць. – Кривий Ріг : КДПУ, 2009. – № 26 Спецвип. : Мистецька освіта в Україні (теорія, методи, технології). – С. 143–148.

17. Ейвас Л. Ф. Міжпредметна координація змісту фахових дисциплін професійної підготовки майбутнього вчителя декоративно-прикладного

мистецтва / Л. Ф. Ейвас // Технології інтеграції змісту освіти : зб. наук. праць. – Полтава : ПОІППО, 2014. – Вип. 6. – С. 232–235.

18. Ейвас Л. Ф. Деякі аспекти ідентичності особистості вчителя мистецьких дисциплін / Л. Ф. Ейвас // Identity of a personality and a group: psycho-pedagogical and sociocultural aspects : materials of the international scientific conference (January 27–28, 2014). – Prague : Vědecko vydavatelské centrum «Sociosféra-CZ», 2014. – P. 110–114.

АНОТАЦІЇ

Ейвас Л. Ф. Развитие системы подготовки учителей декоративно-прикладного искусства (вторая половина XX – начало XXI столетия). – На правах рукопису.

Диссертация на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія МОН України, Хмельницький, 2017.

У дисертації з'ясовано сутність і структуру ключових понять, що характеризують та спричиняють вплив на концепцію та механізми функціонування такої системи підготовки, зокрема виявлено специфіку ДПМ, його значення і функції, історичні закономірності розвитку, етнохудожній та етнопедагогічний феномен як основи формування змісту підготовки вчителів ДПМ; зміст, організаційно-структурні та функціональні компоненти системи підготовки вчителів ДПМ. В історико-педагогічній ретроспективі подано і охарактеризовано соціально-економічні й культурно-історичні передумови та чинники процесу становлення і розвитку вітчизняної системи підготовки вчителів ДПМ, визначено та обґрунтовано його основні етапи, досліджено динаміку змін, встановлено фактори впливу, організаційні засади. Виявлено труднощі в її організації та змісті, обґрунтовано основні напрями і тенденції подальшого розвитку, визначено основні сфери використання раціональних ідей з вітчизняної історії розвитку системи підготовки вчителів ДПМ в Україні задля приведення її у відповідність до наявних потреб соціуму.

Ключові слова: художньо-педагогічна освіта, художньо-технічна педагогічна освіта, система підготовки вчителів образотворчого мистецтва та художньої праці, вчителів ДПМ.

Эйвас Л. Ф. Развитие системы подготовки учителей декоративно-прикладного искусства (вторая половина XX – начало XXI столетия). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Хмельницкая гуманитарно-педагогическая академия МОН Украины, Хмельницкий, 2017.

В диссертации выяснены сущность и структура ключевых понятий, которые характеризуют и оказывают влияние на концепцию и механизмы функционирования такой системы подготовки, в частности выявлены специфика ДПИ, его значение и функции, исторические закономерности развития,

этнохудожественный и этнопедагогический феномен как основы для формирования содержания подготовки учителей ДПИ; содержание, организационно-структурные и функциональные компоненты системы подготовки учителей ДПИ. В историко-педагогической ретроспективе охарактеризованы социально-экономические и культурно-исторические предпосылки и факторы процесса становления и развития отечественной системы подготовки учителей ДПИ, определены и обоснованы его основные этапы, исследована динамика изменений, выявлены факторы влияния, организационные основы и т. п. Выявлены трудности в ее организации и содержании, обоснованы стержневые направления и тенденции дальнейшего развития, определены основные сферы использования рациональных идей и исторического опыта развития отечественной системы подготовки учителей ДПИ в условиях сегодняшнего дня.

Ключевые слова: художественно-педагогическое образование, художественно-техническое педагогическое образование, система подготовки учителей изобразительного искусства и художественного труда, учитель ДПИ.

Eivas L. F. Development of the System of Preparation of Teachers of Decorative and Applied Art (Second Half of the XX – Beginning of the XXI Century). – Manuscript.

Thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences, speciality 13.00.01 – General Pedagogy and History of Pedagogy. – Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy Ministry of Education and Science of Ukraine, Khmelnytskyi, 2017.

The dissertation makes theoretical analysis of the problem and offers the new solution of scientific task, which is to identify peculiarities of the formation and development of the system of preparation of teachers of decorative and applied art in Ukraine in the second half of XX – beginning of XXI centuries.

The nature and structure of key concepts, which characterize and affect the concept and mechanisms of functioning of such system of training, have been clarified. In particular the specificity of decorative and applied art has been revealed, as well as its meaning and functions, historical regularities of development, ethno-art and ethno-pedagogical phenomenon as the basis of formation of content of training teachers of decorative and applied art; the concepts «artistic-pedagogical education», «artistic-technical pedagogical education», «pre-professional training of the teacher of decorative and applied art», «system of training of teachers of decorative and applied art», «artistic-pedagogical competence» have been characterized.

In the historical-pedagogical retrospective the socio-economic and cultural-historical backgrounds and factors of the process of formation and development of the national system of training of teachers of decorative and applied art are presented and characterized, its periods and milestones are identified and justified, the dynamics of changes is studied, the factors of influence, organizational bases are found out, the directions, forms and methods of training teachers of decorative and applied art are classified.

The importance of pedagogical work of the art historians, pedagogues-practitioners, author's schools and circles of decorative and applied art of Ukraine in the development of the content of education and the whole system of training teachers of this specialization has been emphasized.

The evolution of the content of training teachers of decorative and applied art in the Soviet period and in modern times has been studied, the components of this system have been revealed, namely: 1 level. Pre-school education; 2 level. General secondary and special artistic education; 3 level. Professional education – direct formation of professional competence of the future teachers of decorative and applied art on two main sub-levels: pedagogical education (higher pedagogical educational institution); artistic education (faculty of arts, artistic-graphic faculty, artistic-industrial higher educational institution). 4 level. Pedagogical activity, which includes advanced training or re-training. Available wide and functional network of phased training, with the developed quality indicators for implementing realization of the variety of educational paths and development of professional career of teachers of decorative and applied art has been confirmed. It is emphasized that the content of activity of the teacher of this specialization is determined by the following criteria: direction and level of mastering the basic techniques of decorative and applied art; the area of activity – formal or informal education, out-of-school or general educational institution, primary, middle or high profile school; the presence or absence of circles of folk decorative and applied art in the region.

Based on the examination of the current state of the development of the system of preparation of teachers of decorative and applied art taking into account the level of formedness of their artistic-pedagogical competence the problems and difficulties of conceptual, contextual, and artistic-cultural nature have been identified. In addition, we grounded the main directions and trends of the further development, worked out the basic directions of rational use of ideas from the history of the development of the domestic system of training teachers of decorative and applied art in the second half of XX – beginning of XXI centuries at the institutional, contextual and methodological levels with the goal of its harmonization with the current needs of the society.

According to the results of the research we prepared methodological recommendations and the monograph for supporting professional courses with the aim of improving the content of preparation of teachers of decorative and applied art in the system of higher pedagogical education of Ukraine.

Key words: artistic-pedagogical, education, artistic-technical pedagogical education, system of preparation of teachers of fine art and artistic work, teachers of decorative and applied art.

Підписано до друку 26.01.2017 р. Формат 60x84/16.
Друк офсетний. Кегль Times New Roman. Ум. друк. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Замовлення № 31.

Видавець ПП Заколотний М.І.
м.Хмельницький, вул.Соборна, 55
тел.: (0382)777-717
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК №3770 від 28.01.2010 р.